

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ШАРЛАЙ НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 612(092)(477)Богомолець:[378:001(043.3)

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
БОГОМОЛЬЦЯ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА
(1881–1946 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Полтава – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Гриньова Марина Вікторівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
декан природничого факультету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Герасименко Лариса Віталіївна,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
професор кафедри психології,
педагогіки та філософії;

доктор педагогічних наук, доцент
Куліш Сергій Миколайович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри українознавства.

Захист відбудеться 11 травня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.053.03 в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, ауд. № 208.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2) та на офіційному WEB-сайті закладу за посиланням: <http://pnpri.edu.ua>.

Автореферат розіслано 10 квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Семеновська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Національна система освіти на сучасному етапі розвитку України з метою підготовки до продуктивної інтелектуально-виробничої діяльності в суспільстві та забезпечення вільної адаптації до самостійного життя повинна збагачувати молодь необхідними знаннями. Нова освітня політика молодшої української держави має широко використовувати не лише сучасні інноваційні навчально-виховні технології, часто створені на базі досвіду зарубіжних освітніх та наукових шкіл, а також проводити розробку більш ефективних педагогічних технологій і експериментальних моделей та методик на базі вже існуючого, але не актуалізованого досвіду передових науковців та педагогів-митців як минулого, так і сучасності. В Україні розвиток освіти зумовлений національною побудовою незалежної демократичної держави, використанням освітніх чинників, обґрунтованих у Законах України «Про інноваційну діяльність», «Національна доктрина розвитку освіти», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Основи законодавства про охорону здоров'я» акцентують увагу на доцільній необхідності вивчення педагогічного досвіду й здобутків сучасності та їхньої інтеграції у процес розвитку освіти майбутнього.

Українська школа повинна гармонійно поєднувати загальнолюдські цінності й ідеали, традиції вітчизняної і світової педагогічної науки. Вивчення досвіду має особливе значення для становлення теорії і практики сучасної школи, оскільки парадигма освіти й виховання потребує критичного осмислення історичної спадщини. Аналіз праць і життєвого шляху педагогів, письменників, громадських діячів, учених, які зробили вагомий внесок у вітчизняну педагогіку, залишається надзвичайно актуальним для розвитку педагогічної науки. У цьому напрямі активізуються наукові пошуки в Україні. Усе частіше науковці, звертаючись до історичного досвіду, науково-педагогічної спадщини, наукових концепцій педагогів від освіти та науки, намагаються дати відповідь на запити навчально-виховного процесу сьогодення. Проводяться ґрунтовні дослідження їхньої діяльності з метою виявлення та втілення провідних ідей попередників у сучасний освітній простір.

Вивченням персоналії О. Богомольця у вітчизняній історії педагогіки займалися такі вітчизняні вчені, як О. Адаменко, А. Алексюк, Л. Березівська, Г. Васькович, Л. Ваховський, Л. Вовк, Н. Гупан, І. Добрянський, В. Кадишевський, І. Крилов, М. Ярмаченко та ін. На переконання вчених, вивчення та узагальнення досвіду роботи видатних педагогів та громадських діячів сприяє збагаченню педагогічного досвіду та практики майбутніх педагогів. Таким чином, студіювання науково-педагогічної спадщини О. Богомольця є не просто вшануванням видатного вченого, а обумовлено

використанням його доробку в сьогоденних медичних закладах вищої освіти.

Однак слід констатувати, що досі в навчальній літературі з історії вітчизняної чи зарубіжної педагогіки не згадується ім'я відомого науковця-педагога О. Богомольця. Водночас, використання спадщини видатного вченого, на наш погляд, сприяло б як ефективному залученню учнівської та студентської молоді до наукової роботи, так і якісному рівню підготовки кандидатів та докторів наук.

Особистість ученого, педагога, громадського діяча є унікальною за важливістю ідей і досягнень науково-педагогічної діяльності. О. Богомолец – науковець світового значення, український учений-патофізіолог, основоположник української школи патологічної фізіології, ендокринології і геронтології, організатор української науки. За фундаментальні наукові праці в галузі медицини вченому присвоєно звання, нагороджено орденом Леніна за видатні дослідження в галузі патофізіології (1940), орденом Трудового Червоного Прапора – за розвиток науки і техніки, культури та виховання висококваліфікованих кадрів наукових працівників (1944), орденом Вітчизняної війни I ступеня – за видатні заслуги у розвитку радянської науки і техніки та виховання висококваліфікованих наукових кадрів. Інституту фізіології НАН України та Національному медичному університету присвоєно ім'я вченого. Крім науково-педагогічної роботи, вчений провадив активну громадську діяльність, був депутатом Верховної Ради СРСР 1-го та 2-го скликань і Верховної Ради УРСР 1-го скликання, членом і президентом УАН (з 1936 р. – АН УРСР), академіком і віце-президентом Академії наук СРСР, академіком Академії наук Білоруської РСР, академіком Академії наук Грузинської РСР, членом Академії медичних наук СРСР. Дослідження О. Богомольця відзначені багатьма престижними вітчизняними та зарубіжними нагородами. Ученому були притаманні глибока ерудиція, ініціативність, надзвичайна відданість науці, демократичність, лекторський хист. Ці якості уможливили створення ним наукової школи патофізіологів. Справу великого науковця продовжили його учні, серед яких відомі вчені: Є. Татаринів, М. Сиротинін, Н. Медведева, Я. Ужанський, М. Горев, М. Федоров, П. Марчук та ін.

Водночас, аналіз джерельної бази показує, що науково-педагогічна і викладацька діяльність ученого О. Богомольця недостатньо досліджена, узагальнена та висвітлена у вітчизняній та зарубіжній науці і практиці. Тому його спадщина, як педагога-науковця, засновника наукових шкіл, потребує ще детальнішого вивчення й системного опрацювання, адже вона містить багато досвіду науково-методичної та педагогічної роботи для становлення фахівців нового покоління науковців-практикантів. Актуальність теми

дослідження визначається значущістю доробку вченого у становленні й розвитку вітчизняної та зарубіжної науки та практики, як ученого-дослідника, організатора наукового життя і педагога, життєвий і творчий шлях якого викликає захоплення та гідне наслідування.

На сьогодні фактично відсутні системно завершені дослідження його педагогічної діяльності, організаційно-методичної роботи зі створення наукових шкіл та щодо роботи з майбутніми лікарями, тому темою дослідження обрано: **«Науково-педагогічна діяльність Богомольця Олександра Олександровича (1881-1946 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими, програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка як складова держбюджетної фундаментальної теми «Дослідження змістовного компонента формування основ педагогічної майстерності» (державний реєстраційний номер 0197U000065). Тема роботи затверджена вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 24 вересня 2015 року) та погоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 15 грудня 2015 року).

Мета дослідження полягає у здійсненні цілісного аналізу науково-педагогічної діяльності О. Богомольця, вивченні наукового доробку вченого, впровадженні його ідей в організацію роботи майбутніх лікарів.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання**:

1. Вивчити на основі аналізу історико-педагогічних джерел життєвий шлях О. Богомольця та охарактеризувати чинники формування його наукового світогляду.

2. Дослідити й теоретично узагальнити концептуальні засади науково-педагогічної діяльності вченого та виявити особливості розвитку і становлення його наукових шкіл.

3. Охарактеризувати розвиток наукової школи О. Богомольця та її вплив на світові досягнення патофізіологічної науки.

4. Дослідити ефективність системи формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки у закладі вищої медичної освіти з використанням концептуальних засад науково-педагогічної спадщини О. Богомольця.

Об'єкт дослідження – життєвий шлях, науковий світогляд та науково-педагогічна спадщина О. Богомольця.

Предмет дослідження – науково-педагогічна діяльність О. Богомольця в закладах вищої освіти.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів** історико-педагогічного дослідження:

- *історико-педагогічний* аналіз і синтез застосовано для визначення вихідних положень дослідження – об'єкта, предмета, мети, завдань;
- *бібліографічно-пошуковий* дав змогу знайти і здійснити аналіз інформації, що стосується життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності О. Богомольця;
- *класифікація, систематизація* архівних і друкованих джерел з досліджуваної теми дали можливість структурувати та висвітлити науково-педагогічної спадщини О. Богомольця;
- *хронологічний* дав можливість здійснити дослідження діяльності вченого-педагога в динаміці та часовій послідовності;
- *історико-ретроспективний* дав змогу охарактеризувати зміст і напрями наукової діяльності видатного науковця;
- *логіко-системний аналіз* діяльності педагога в поєднанні з синтезом дали змогу узагальнити одержані дані і сформулювати висновки;
- *аксіологічний* метод застосували для висвітлення значення науково-педагогічної діяльності О. Богомольця в розвиток сучасного освітнього процесу.

Джерельна база дослідження складається з першоджерел: праці О. Богомольця (наукові та публіцистичні твори, епістолярна спадщина, тексти публічних виступів, службові документи, тексти біографічного характеру); матеріали засобів масової інформації 1920-1940 рр.; спогади близьких, колег, співробітників і учнів О. Богомольця. У дослідженні використано архівні джерела Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. Значний масив документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Ф. 4708 «Богомолец Александр Александрович», 443 справи). Фонд складають документальні матеріали про наукову, педагогічну та громадську діяльність О. Богомольця, його біографічні документи, листування, документи, зібрані вченим, фотодокументи тощо.

Хронологічні межі дослідження. *Нижня межа* (1881–1907 рр.) – рік народження майбутнього вченого та початок науково-педагогічної діяльності. *Верхня межа* (1931–1946 р.) – узагальнення та завершення науково-педагогічної діяльності О. Богомольця.

Методологічними основами дослідження є загальна теорія пізнання, діалектичний метод, принципи науковості, цілісності, об'єктивності, наступності, соціальної зумовленості, а також підходи, використані в процесі вивчення науково-педагогічної спадщини О. Богомольця: *системний*, що забезпечує цілісність аналізу процесу становлення як вченого і педагога та його багатогранної творчої діяльності; *діяльнісний*, що

забезпечує розгляд феномену особистісного становлення О. Богомольця в контексті виконання ним професійних функцій; *синергетичний*, що розглядає феномени наукового світогляду та педагогічної діяльності О. О. Богомольця як самодетерміновані і самоорганізовані системи; *аксіологічний*, спрямований на визначення ціннісного смислу наукового служіння вченого; *акмеологічний*, що зацентрував увагу на визначенні внутрішніх механізмів і зовнішніх чинників досягнення О. Богомольцем професійних вершин.

Теоретичну основу дослідження становлять:

– концепції щодо організації історико-педагогічних студій, періодизації історико-педагогічного процесу та інтерпретації його явищ (М. Богуславський, С. Гончаренко, Н. Гупан, Н. Дічек, М. Євтух, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.);

– концептуальні положення педагогічної біографістики як способу дослідження постаті освітнього діяча в історичному контексті (В. Березовський, Н. Дічек, А. Ткаченко та ін.);

– теоретичні підходи щодо становлення і розвитку вітчизняної професійної освіти (О. Адаменко, Л. Березівська, М. Гриньова, Н. Гупан, В. Майборода, С. Мельничук, О. Отич, М. Стельмахович, Т. Усатенко, О. Щербак та ін.);

– теоретичні засади організації вищої медичної освіти (Я. Ганіткевич, Т. Кір'ян, Б. Клішевич, П. Хоменко та ін.);

– теорія вивчення феномену наукових шкіл (О. Гнізділова, Л. Герасименко, С. Куліш та ін.);

– теоретичні ідеї професіогенезу особистості (Б. Ананьев, Л. Антропова, Е. Зеєр, Є. Клімов, А. Маркова, М. Пряжніков, О. Пряжнікова, В. Рибалка, В. Шадриков та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів визначається узагальненням науково-педагогічної діяльності О. Богомольця.

вперше:

– запропоновано періодизацію та охарактеризовано напрями наукової діяльності, виявлено чинники формування наукового світогляду О. Богомольця;

– розкрито діяльність наукових шкіл О. Богомольця та їх значення для науки;

– узагальнено використання науково-педагогічної спадщини О. Богомольця та його впровадження в роботу в медичних університетів України.

– на основі авторських критеріїв (провідний вид діяльності; рівень суспільного авторитету; якісні новоутворення в особистісному і професійному

вимірах) виокремлено періоди розвитку педагогічних ідей та діяльності О. О. Богомольця: перший (1902–1925 рр.) – наукове становлення (інтерес до наукового світогляду, створення наукових шкіл, розпочав викладацьку діяльність); другий (1925–1934 рр.) – активний творчий пошук (написання фундаментальних наукових праць із медицини); третій (1934–1945 рр.) – науково-організаційна та педагогічна діяльність (створення лабораторій та інституту експериментальної біології і патології лабораторіями, Інститут експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я УРСР, а в 1934 р. Інститут клінічної фізіології Академії наук УРСР, в якому об'єднує всіх академіків-медиків).

Подальшого розвитку набуло:

– дослідження науково-методичних засад викладацької діяльності О. Богомольця (залучення студентів до спільної наукової діяльності, виявлення і всебічна підтримка майбутніх лікарів).

Уточнено:

– визначення поняття «наукова школа», «богомолівський метод», «богомолівський стиль мислення»;

– вплив наукових та педагогічних ідей О. Богомольця на сучасну наукову діяльність вищої медичної школи в організації роботи майбутніх лікарів.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів дослідження забезпечується теоретичним визначенням вихідних положень; використанням архівних джерел, матеріалів і першоджерел; застосуванням комплексу методів наукового пошуку, що відповідають меті, предмету й завданням; науковим підходом до аналізу педагогічних явищ і фактів; безпосередньою участю дисертантки в обговоренні проблеми дослідження на науково-практичних конференціях і семінарах.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що фактологічний матеріал дослідження впроваджено в навчальних посібниках «Педагогічна діяльність Богомольця Олександра Олександровича (1881–1946 рр.)» та «Педагогічні погляди Богомольця О. та сучасна педагогічна освіта». Головні положення дисертації, її результати і висновки можуть бути використані у процесі модернізації медичної освіти України; застосовуватися в розробленні та викладанні навчальних дисциплін, спецкурсів і семінарів: «Історія педагогіки» та «Історія медицини». Знайдені, систематизовані та проаналізовані матеріали, зроблені узагальнення сприяють об'єктивізації висвітлення внеску О. Богомольця у розвиток вітчизняного і світового педагогічного знання, медичної теорії і практики.

Упровадження результатів дисертації. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківського національного університету

імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-466 від 29.06.2020 р.); комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/372 від 10.07.2020 р.); Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 2014/01-60/57 від 20.08.2020 р.); Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 455 від 27.01.2021 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на таких науково-практичних конференціях: міжнародних – «Лабіринти реальності. Наукові школи О. Богомольця, їх вклад у розвиток вітчизняної та світової науки» (Collection of scientific works, Issue 3 (8). Канада, Монреаль, 2020), «Науковий світогляд Олександра Олександровича Богомольця» (Полтава, 2020), «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVII Каришинські читання)» (Полтава, 2020), «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» (Полтава, 2017), «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» (Полтава, 2020), Ресурсно-орієнтоване навчання у вищій школі: проблеми, досвід, перспектив (Полтава, 2016), «Використання науково-педагогічної спадщини О. Богомольця в процесі формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 2020). Основні положення й результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2015–2020).

Особистий внесок автора у співавторстві з М. Гриньовою [5] – в проведенні історіографічного аналізу науково-педагогічного бачення О. Богомольця (1881–1946); з О. Момот, В. Жамардїй, Л. Горловою [6] – в здійсненні експериментальної перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов навчання майбутніх учителів у здоров'язберігаючому освітньому середовищі закладу вищої освіти; з Новописьменним С., Боряк Х., Соколенко В. [12] – в дослідженні науково-педагогічної спадщини О. Богомольця в процесі формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дисертації опубліковано в 12 наукових праця (з них 9 – одноосібні), зокрема: 4 статті у наукових фахових виданнях з педагогічних наук, 3 статті в закордонних виданнях, 5 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку

використаних джерел (285 найменувань) та 6 додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 218 сторінок, із яких 164 сторінок – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризовано методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, подано відомості щодо апробації упровадження результатів наукового пошуку структури дисертаційної роботи.

У першому розділі «**Життєвий шлях, основні періоди та напрями наукової діяльності О. Богомольця**» – висвітлено історіографію проблеми дослідження та огляд джерел, розглянуто життєвий шлях та формування наукового світогляду О. Богомольця, здійснено аналіз періодів та напрямів наукової діяльності О. Богомольця.

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, архівних і біографічних музейних матеріалів, власних аналітичних досліджень охарактеризовано життєвий шлях Олександра Олександровича Богомольця, визначено основні чинники, що впливали на формування наукового світогляду відомого вченого. О. Богомолець був одним із лідерів світової медико-біологічної науки. Його ідеї стали підґрунтям розвитку сучасних теорій, він відкрив принципи профілактики і лікування, широко використовувані сьогодні в медицині.

Зосереджено увагу на тому, що життєвий шлях О. Богомольця – це єдиний творчий процес, спрямований на саморозвиток та самореалізацію вченого. О. О. Богомолець – видатний учений медик, освітній та громадський діяч, організатор науки в Україні та за її межами в ХХ ст. Вчений пройшов непростий та цікавий життєвий шлях. У науку Олександр Богомолець увійшов справжнім новатором, що захоплював своїми ідеями учнів і разом з тим давав їм повну свободу творчості. Його перу належить 150 фундаментальних праць, частина з яких стосується маловивчених у його час тем, зокрема сполучної тканини, переливання крові, вегетативної нервової системи тощо.

Установлено, що наукова діяльність О. Богомольця – це інтелектуальна, розумова праця, спрямована на здобуття і використання нових знань у галузі медицини. У роботі виділено три періоди наукової діяльності Олександра Олександровича. І період – це наукове становлення (інтерес до науки, отримання наукового ступеня доктора наук, створення наукових шкіл, початок викладацької діяльності); II період – це активний

творчий пошук (написання фундаментальних наукових праць у галузі медицини); III період – це науково-організаційна та педагогічна діяльність (створення лабораторій, Інституту експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я УРСР, Інституту клінічної фізіології Академії наук УРСР).

Наукові праці вченого передусім стосуються вивчення реактивності організму в нормальному і патологічному стані. Його дослідження сприяли розвиткові майже всіх галузей патологічної фізіології, зокрема вивченню порушень обміну речовин, ендокринології, імунології, алергології, механізмів старіння і подовження життя.

О. Богомолець визначив розвиток багатьох наукових напрямів: він першим встановив ліпоїдний характер секреції кори надниркових залоз, піддав ревізії концепцію вегетативних центрів обміну і довів взаємодію ендокринних залоз із вегетативною нервовою системою, випередив час, створивши нові уявлення про механізм дії перелитої крові (гемотрансфузії), по-новому представив патогенез гіпертонії. Учений критично розвинув ідеї І. Мечникова щодо мезенхіми та конституції організму, цитотоксичного феномену. На цьому шляху О. Богомолець створив уже названу концепцію фізіологічної системи сполучної тканини, розробив і запровадив у практику антиретікулярну цитотоксичну сироватку (АЦС).

Проведений аналіз наукових джерел і праць дозволив стверджувати, що за час своєї діяльності О. Богомолець зробив значний внесок в розділи патологічної фізіології. Його роботи з ендокринології, обміну речовин, імунітету й анафілаксії, онкології, патології кровообігу, шоку, переливання крові являли собою новий етап у розвитку цих галузей фізіології та патології. О. Богомольцеві були притаманні такі якості, як здатність охоплення широкого кола питань, вміння бачити ціле в окремих деталях, які іншим могли здатися на перший погляд несуттєвими. Вчений часто висував положення, які потім підтверджувались в експериментальних дослідженнях. Характерною рисою його наукової діяльності було вміння поєднувати теоретичну думку з завданнями практичної медицини.

У другому розділі **«Концептуальні засади педагогічної діяльності та становлення наукових шкіл О. Богомольця»** – здійснено характеристику науково-методичних засад викладацької діяльності О. Богомольця в закладах освіти, виявлено та узагальнено наукові школи О. Богомольця, їх внесок у розвиток вітчизняної та світової науки, висвітлено світові досягнення учнів О. Богомольця та значення їхнього наукового доробку.

Науково-методичні засади організації науково-педагогічної діяльності мають фундаментальне значення в роботі вченого. Опрацьовано науково-методичні засади викладацької діяльності О. Богомольця: особистість

педагога (вишукана інтелігентність у всьому: зовнішності, манері одягатися, стилю поведінки, спілкуванні з аудиторією, дискутуючи, учений ніколи не виявляв зверхності до опонента, захищав істину і бажав іншим дійти до неї, як до найвищої цінності життя, дбав про наукову кар'єру своїх учнів, завжди піклувався про створення оптимальних умов для подальшої роботи); творче викладання навчального матеріалу (кожна лекція була особливою, з елементами евристичної бесіди, обов'язково з урахуванням інноваційно-креативних думок студентів); методика проведення наукових семінарів (тематика семінару залежала від проблеми, над якою працював О. Богомолець, обов'язково включала огляд сучасних медичних журналів, цікаві статті опрацьовували молоді колеги на черговому засіданні, як наслідок всі учасники регулярно отримували інформацію про медичні новини, аудиторія не ділилася на активну і пасивну).

Встановлено, що характерною ознакою наукових шкіл О. Богомольця стали фундаментальність та широта охоплення актуальних проблем дослідження. При цьому ідейна якість і глибина у формулюванні завдань завжди поєднувалися з математичною строгістю в їх розв'язанні.

Виявлено, що єднальним фундаментом роботи науковців школи О. Богомольця були його людські риси як наукового лідера, так і людини, гармонійне поєднання дослідницького таланту, педагогічного хисту та високих особистих якостей. Учні та колеги виділяли в ньому риси, завдяки яким вчений став засновником і керівником наукових шкіл: природна обдарованість; вагомі особисті наукові результати; любов до науки та відданість їй; моральний авторитет; уміння організувати роботу; особиста доброзичливість, інтерес до людей; толерантність, повага до інших наукових думок, молодих учених та аспірантів. Доведено, що характерними рисами наукових шкіл є вироблення відповідного методу і стилю дослідження, підходу до розуміння явищ, наукової ідеології, які сприяють перетворенню колективу дослідників у колектив одностайців, свого роду наукове та ідейне братство, об'єднане тісною співдружністю. Водночас особливі індивідуально-стильові риси відрізняють одну школу від іншої.

О. Богомолець – науковець світового значення, український учений-патофізіолог, основоположник української школи патологічної фізіології, ендокринології і геронтології, організатор української науки. Йому були притаманні глибока ерудиція, ініціативність, надзвичайна відданість науці, демократичність, лекторський хист. Ці якості уможливили створення ним наукової школи патофізіологів. Вчений мав велику кількість талановитих учнів і при цьому залишив велику спадщину через своїх послідовників наступним поколінням. Глибина блискучих наукових досліджень та стиль науково-педагогічної роботи зуміли захопити сотні молодих науковців-початківців. Справу великого науковця продовжують його учні, серед яких

відомі вчені: Л. Перельман, Є. Татаринів, М. Сиротинін, Н. Медведєва, Я. Ужанський, М. Горєв, М. Федоров, О. Богомолець (молодший), П. Марчук та ін. Внесок О. Богомольця і його учнів у світову науку безперечний, а саме досягнення видатного науковця та його учнів як першовідкривачів у науці дійсно вражають. Наукові здобутки та багаторічна праця О. Богомольця гідно визначені на теренах вітчизняної та зарубіжної науки і практики.

У третьому розділі **«Актуалізація педагогічної спадщини О. Богомольця в умовах модернізації сучасної медичної освіти»** – розкрито шляхи впровадження науково-педагогічної спадщини О. Богомольця в освітньому процесі вищої медичної школи, експериментально перевірено ефективність використання науково-педагогічної спадщини О. Богомольця в процесі формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів.

Упродовж 2015–2020 н. р. наукові здобутки, представлені в дисертаційній роботі, було впроваджено в навчальний процес Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, аналіз результатів дослідження засвідчив, що наукова та педагогічна діяльність академіка О. Богомольця є унікальним явищем у вітчизняній науці. Використання його методики більш професійно формує молоде покоління, що сприяє інноваційним шляхам розвитку національної освіти і науки, особливо в медичній освіті. У межах дослідження результати впроваджено в посібниках «Педагогічна діяльність Богомольця Олександра Олександровича (1881–1946 рр.)» та «Педагогічні погляди Богомольця О. О. та сучасна педагогічна освіта». Використання досвіду О. О. Богомольця, обґрунтоване та актуалізоване відповідно тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки дозволить більш професійно формувати молоде покоління.

У ХХІ столітті живуть і розвиваються ідеї та напрацювання геніального вченого. З метою сприяння розвитку медицини, реалізації всеукраїнських, регіональних та міжнародних науково-освітніх та медичних програм у квітні 2004 р. був створений Міжнародний Благодійний фонд імені О. Богомольця. Він здійснює видавництво наукових праць та спадщини О. Богомольця; підтримку обдарованої молоді; встановлення щорічних стипендій імені О. Богомольця для вчених, викладачів і студентів за наукові дослідження в галузі медицини; участь в організації та проведенні міжнародних та всеукраїнських симпозіумів, конференцій, виставок та ін.

Наукові праці академіка Богомольця сприяли розвиткові практично всіх галузей патологічної фізіології. Вони стосувалися питань ендокринології, порушення обміну речовин, раку, патології кровообігу (зокрема гіпертонії), патогенезу шоку, механізму дії переливання крові, старіння організму тощо. За безпосередньої участі видатного науковця-практика були створені українські наукові інститути ендокринології, фізіології, онкології, радіології, геронтології. Інститут фізіології імені О. Богомольця Національної академії наук України продовжує і збагачує традицію О. Богомольця. В Інституті працюють п'ять наукових шкіл: молекулярні механізми основних життєвих процесів; механізми регуляції функціональних систем організму в фізіологічних та патологічних умовах; фізіологія центральної та вегетативної нервової системи; нервово-м'язова фізіологія; патофізіологія серцево-судинної системи.

На основі теоретичних положень, що відображають концептуальні засади науково-педагогічної діяльності О. Богомольця та їх трансформацію в сучасному медичному закладі вищої освіти, нами спроектована та реалізована експериментальна робота. У межах проведеного дослідження розроблено та впроваджено посібники: «Педагогічна діяльність Богомольця Олександра Олександровича (1881–1946)» і «Педагогічні погляди О. Богомольця та сучасна педагогічна освіта». Педагогічний експеримент у рамках дослідження було організовано за правилом єдиної різниці, що передбачало однакові умови проведення підготовки у кожному з видів груп. Була створена така експериментальна ситуація: обрано експериментальні й контрольні групи так, що їх склад був приблизно однаковим за всіма суттєвими для дослідження показниками впродовж усього періоду роботи; вирівняно в експериментальних і контрольних групах усі основні умови проведення експерименту (спільний зміст навчання, єдині вимоги дослідників, відкритість планового результату тощо); упроваджено в освітній процес підготовки фахівця експериментальний фактор – концептуальні засади науково-педагогічної діяльності О. Богомольця та їх трансформацію в сучасному медичному закладі вищої освіти; у контрольних групах підготовка здійснювалась за традиційною системою; проведено порівняння результатів експерименту в експериментальних і контрольних групах.

Сформовані контрольна та експериментальна групи були рівномірно розподілені за рівнями сформованості медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки у медичному закладі вищої освіти з використанням педагогічної спадщини О. Богомольця шляхом довільного вибору.

Контрольна та експериментальна групи є однорідними за вихідним рівнем сформованості медико-педагогічної компетентності у майбутніх

лікарів. Контрольні й експериментальні групи були розподілені рівномірно для забезпечення достовірності даних експерименту.

Проведений якісний аналіз ефективності впровадження концептуальних засад науково-педагогічної діяльності О. Богомольця та їх трансформацію в сучасному медичному закладі вищої освіти зумовив необхідність проведення комплексного кількісного аналізу даних дослідження. Показники контрольної і експериментальної груп на контрольному зрізі суттєво не відрізняються. Також констатуємо відсутність суттєвих змін у показниках контрольної групи до та після експерименту, що було наслідком впровадження традиційної методики. Суттєві зміни спостерігаються у динаміці показників експериментальної групи до і після впровадження розробленої методики.

Так, у експериментальній групі констатуємо зменшення кількості студентів, що виявили низький рівень сформованості медико-педагогічної компетентності на 84 особи, що становить 34 %. На 39 осіб (16 %) у експериментальній групі збільшилася кількість досліджуваних, які виявили середній рівень зазначеної компетентності. В той же час, відмічається збільшення кількості респондентів, що виявили високий (45 осіб – 18 %) рівень.

Оцінювання компетентностей у студентів щодо сформованості медико-педагогічної компетентності майбутніх лікарів після завершення педагогічного експерименту показало високу ефективність упровадженої методики.

Результати експериментального дослідження засвідчили, що використання досвіду О. Богомольця, обґрунтоване та актуалізоване відповідно тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки дозволить більш професійно формувати молоде покоління, що сприятимуть інноваційним шляхам розвитку національної освіти і науки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та представлено новий концептуальний підхід до розв'язання наукової проблеми дослідження науково-педагогічної діяльності О. Богомольця (1881–1946 рр.). У науковому обґрунтуванні концептуальних засад досліджуваного процесу, розробці, обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності впровадження системи медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки у закладі вищої медичної освіти з використанням концептуальних засад науково-педагогічної спадщини О. Богомольця. Здобуті результати підтвердили правомірність вихідних положень, а реалізація мети та завдань дослідження дали підстави для формулювання висновків і практичних рекомендацій.

1. Вивчено на основі аналізу історико-педагогічних джерел життєвий шлях О. Богомольця та охарактеризовано чинники формування його наукового світогляду. Ім'я українського вченого є постаттю світової величини. Він був одним із лідерів світової медико-біологічної науки, його ідеї стали підґрунтям розвитку багатьох сучасних теорій, він відкрив принципи профілактики і лікування, широко використовувані сьогодні в медицині. Життєвий шлях українського вченого – це єдиний творчий процес, спрямований на саморозвиток та самореалізацію вченого. О. Богомолець видатний практик-медик, освітній та громадський діяч, організатор науки в Україні та за рубежом у ХХ ст. Видатний лікар пройшов непростий та цікавий життєвий шлях. У науку О. Богомолець увійшов справжнім новатором, що захоплював своїми ідеями учнів і разом з тим надавав їм повну свободу творчості. Він написав більше ніж 150 фундаментальних праць, частина з яких стосується маловивчених у його час тем, зокрема, сполучної тканини, переливання крові, вегетативної нервової системи тощо. На нинішній час науковий спадок О. Богомольця – це школи, напрями, заклади, лабораторії та зростання його учнів у самостійних науковців-дослідників, послідовники яких керують інститутами, кафедрами, лабораторіями та готують наступне покоління науковців медиків.

2. Досліджено й теоретично узагальнено концептуальні засади науково-педагогічної діяльності вченого та виявлено особливості розвитку і становлення його наукових шкіл. Наукова діяльність видатного вченого це інтелектуальна, розумова праця, спрямована на здобуття і використання нових знань у галузі сучасної медицини. У процесі дослідження виділено три етапи науково-практичної діяльності О. Богомольця. I етап – наукове становлення (інтерес до науки, здобуття наукового ступеня доктора наук, початок викладацької діяльності, створення наукових шкіл); II етап – активний творчий пошук (написання фундаментальних наукових праць у галузі медицини); III етап – науково-організаційна та науково-педагогічна діяльність (створення лабораторій, Інституту експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я УРСР, Інституту клінічної фізіології Академії наук УРСР). Опрацьовано науково-методичні засади викладацької діяльності О. Богомольця: особистість педагога (вишукана інтелігентність: зовнішності, стилю поведінки, спілкуванні з аудиторією, дискутуючи учений ніколи не виявляв зверхності до опонента, захищав істину і бажав іншим дійти до неї, як до найвищої цінності життя, дбав про наукову кар'єру своїх послідовників, завжди піклувався про створення оптимальних умов для подальшої плідної праці); творче викладання навчально-методичного матеріалу (кожна лекція була особливою, з елементами евристичної бесіди, обов'язково з урахуванням інноваційно-креативних

думок студентів); методика проведення наукових семінарів (тематика семінару залежала від проблеми, над якою працював О. Богомолець, обов'язково включала огляд сучасних медичних журналів того часу, цікаві статті опрацьовували молоді колеги на черговому засіданні, як наслідок всі учасники регулярно отримували інформацію про медичні новини, аудиторія не ділилася на активну і пасивну).

3. Охарактеризовано розвиток наукової школи О. Богомольця та її вплив на світові досягнення патофізіологічної науки. Встановлено, що характерною ознакою наукових шкіл О. Богомольця стали фундаментальність та широта охоплення актуальних проблем дослідження. При цьому ідейна якість і глибина у формулюванні завдань завжди поєднувалися з математичною строгістю в їх розв'язанні. Виявлено, що єднальним фундаментом роботи учнів школи О. Богомольця були його людські риси як наукового лідера, так і людини, гармонійне поєднання дослідницького таланту, педагогічного хисту та високих особистих якостей. Учні та колеги виділяли в ньому риси, завдяки яким Олександр Олександрович став засновником і керівником його наукових шкіл: природна обдарованість; вагомі особисті наукові результати; любов до науки; моральний авторитет; уміння організувати роботу; особиста доброзичливість, інтерес до людей; толерантність, повага до інших наукових думок, молодих вчених та аспірантів.

Доведено, що характерними рисами наукових шкіл є вироблення відповідного методу і стилю дослідження, підходу до розуміння явищ, наукової ідеології, які сприяють перетворенню колективу дослідників у колектив одностайців, свого роду наукове та ідейне братство, об'єднане тісною співдружністю. Водночас особливі індивідуально-стильові риси відрізняють одну школу від іншої. О. Богомолець відомий науковець, український учений-патофізіолог, основоположник української школи патологічної фізіології, ендокринології і геронтології, організатор української патофізіологічної науки. Вченому були притаманні глибока ерудиція, ініціативність, надзвичайна відданість науці, демократичність, лекторський хист. Ці якості уможливили створення ним наукової школи патофізіологів. Справу великого науковця продовжують його послідовники, серед яких: Л. Перельман, Є. Татаринів, М. Сиротинін, Н. Медведєва, Я. Ужанський, М. Горєв, М. Федоров, О. Богомолець (син), П. Марчук та ін. Внесок О. Богомольця і його учнів у світову науку безперечний. Наукові здобутки та багаторічна праця О. Богомольця гідно визначені як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці.

4. Досліджено ефективність системи формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки у закладах вищої медичної освіти з використанням

концептуальних засад науково-педагогічної спадщини О. Богомольця. Проведений аналіз ефективності впровадження концептуальних засад науково-педагогічної діяльності О. Богомольця та їх трансформація в сучасному медичному закладі вищої освіти зумовили необхідність проведення комплексного кількісного аналізу даних дослідження. Показники контрольної і експериментальної груп на контрольному зрізі суттєво не відрізняються. Також констатуємо відсутність суттєвих змін у показниках контрольної групи до та після експерименту, що було наслідком впровадження традиційної методики. Суттєві зміни спостерігаються у динаміці показників експериментальної групи до і після впровадження розробленої методики. Так, у експериментальній групі констатуємо зменшення кількості студентів, що виявили низький рівень сформованості медико-педагогічної компетентності на 84 особи, що становить 34 %. На 39 осіб (16 %) у експериментальній групі збільшилася кількість досліджуваних, які виявили середній рівень зазначеної компетентності. В той же час відмічається збільшення кількості респондентів, що виявили високий рівень (45 осіб – 18 %).

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що поставлені в роботі завдання розв'язано. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого наукового пошуку потребує дослідження теоретико-методичних засад науково-педагогічної і викладацької діяльності О. Богомольця у медичних закладах вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових (у т. ч. наукометричних) виданнях України

1. Шарлай Н. М. Життєвий шлях, основні періоди та напрямки наукової діяльності О. О. Богомольця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: збірник наукових праць . Харків, № 67. 2020. С. 155–162.

2. Шарлай Н. М. Характеристика науково-педагогічних засад викладацької діяльності Олександра Олександровича Богомольця в наукових закладах. *Витоки педагогічної майстерності*: збірник наукових праць. Полтава, 2020. Вип. 25. С. 227–230.

3. Шарлай Н. М. Світові досягнення учнів О. О. Богомольця та значення їхнього наукового доробку. *Витоки педагогічної майстерності*: збірник наукових праць. Полтава, 2020. Вип. 26. С. 230–235.

4. Шарлай Н. М. Феномен поняття «наукова школа» в контексті сучасної педагогічної думки збірник наукових праць. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Старобільськ, 2020. № 7 (338). С. 126–132.

5. Шарлай Н. М., Гриньова М. В. Історіографічний аналіз науково-педагогічного бачення О. О. Богомольця (1881–1946). *Scientific Journal Virtus*. 2020. № 43. С. 173–176.

Наукові статті в зарубіжних виданнях

6. Sharlay N., Momot O., Zhamardiy V., Hrynova M., Gorlova L. Experimental Verification of the Effectiveness of Organizational and Pedagogical Conditions for the Education of the Future Teacher in the Health-Preserving Environment of the Institution of Higher Education. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9. No. 10. P. 253–261.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Шарлай Н. М. Фундаментальні настанови Олександра Олександровича Богомольця для створення наукової школи. *Ресурсно-орієнтоване навчання у вищій школі: проблеми, досвід, перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Полтава, 17–26 лютого 2016 р.). Полтава: АКУП ПДАА, 2016. С. 364–365.

8. Шарлай Н. М. Викладацька діяльність Олександра Олександровича Богомольця в наукових закладах. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Полтава 20–24 лютого 2017 р.). Полтава, АКУП ПДАА, 2017. С. 313–314.

9. Шарлай Н. М. Використання досвіду роботи Олександра Олександровича Богомольця в умовах сьогодення. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Полтава, 17–21 лютого 2020 р.). Полтава: КУЕП ПДАА, 2020. С. 307–308.

10. Шарлай Н. М. Наукові школи О. О. Богомольця, їх вклад у розвиток вітчизняної та світової науки. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works* / edited by M. A. Zhurba. Montreal: СРМ «ASF». 2020. Iss. 3(8). P. 99–101.

11. Шарлай Н. М. Науковий світогляд Олександра Олександровича Богомольця. *XXVII Каршинські читання*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 27–29 травня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 391–392.

12. Шарлай Н. М., Новописьменний С. А., Боряк Х. Р., Соколенко В. М. Використання науково-педагогічної спадщини О. О. Богомольця в процесі формування медико-педагогічних компетентностей майбутній лікарів. *Біологічні, медичні, та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 22–23 жовтня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 134–136.

АНОТАЦІЇ

Шарлай Н. М. Науково-педагогічна діяльність Богомольця Олександра Олександровича (1881–1946 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню науково-педагогічної діяльності Богомольця Олександра Олександровича (1881–1946 рр.).

Вивчено на основі аналізу історико-педагогічних джерел життєвий шлях О. Богомольця та охарактеризувати чинники формування його наукового світогляду; досліджено й теоретично узагальнено концептуальні засади науково-педагогічної діяльності вченого та виявити особливості розвитку і становлення його наукових шкіл; охарактеризовано розвиток наукової школи О. Богомольця та її вплив на світові досягнення патофізіологічної науки; досліджено ефективність системи формування медико-педагогічних компетентностей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки у закладі вищої медичної освіти з використанням концептуальних засад науково-педагогічної спадщини О. Богомольця.

Ключові слова: заклад вищої освіти, здоров'я, компетентність, медицина, наукова школа, науково-педагогічна діяльність, освітній процес.

Шарлай Н. Н. Научно-педагогическая деятельность Богомольца Александра Александровича (1881–1946 гг.). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики. – Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Полтава, 2021.

Диссертация посвящена исследованию научно-педагогической деятельности Богомольца Александра Александровича (1881–1946 гг.).

Изучен на основе анализа историко-педагогических источников жизненный путь А. Богомольца и охарактеризованы факторы формирования его научного мировоззрения; исследованы и теоретически обобщены концептуальные основы научно-педагогической деятельности ученого и выявлены особенности развития и становления его научных школ; охарактеризовано развитие научной школы А. Богомольца и ее влияние на мировые достижения патофизиологической науки; исследована эффективность системы формирования медико-педагогических

компетенций будущих врачей в процессе профессиональной подготовки в вузе высшего медицинского образования с использованием концептуальных основ научно-педагогического наследия А. Богомольца.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, здоровье, компетентность, медицина, научная школа, научно-педагогическая деятельность, образовательный процесс.

Sharlay N. N. Scientific and Pedagogical Activity of Bogomolets Oleksandr Oleksandrovych (1881–1946). – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.01 – General pedagogy and history of pedagogy. – Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, 2021.

The dissertation is devoted to the research of scientific and pedagogical activity of Bogomolets Oleksandr Oleksandrovych (1881–1946).

The life path of O. Bogomolets is studied on the basis of the analysis of historical and pedagogical sources and to characterize the factors of formation of his scientific worldview; the conceptual bases of scientific and pedagogical activity of the scientist are investigated and theoretically generalized and to reveal features of development and formation of his scientific schools; the development of the scientific school of O. Bogomolets and its influence on the world achievements of pathophysiological science are characterized; the efficiency of the system of formation of medical and pedagogical competencies of future doctors in the process of professional training in the institution of higher medical education with the use of conceptual bases of scientific and pedagogical heritage of O. Bogomolets is investigated.

For the first time: periodization is proposed and directions of scientific activity are characterized, factors of formation of scientific worldview of O. Bogomolets are revealed; the activity of scientific schools of O. Bogomolets and their significance for science is revealed; the use of scientific and pedagogical heritage of O. Bogomolets and its introduction in work in medical universities of Ukraine is generalized.

On the basis of author's criteria (leading type of activity; level of public authority; qualitative neoplasms in personal and professional dimensions) the periods of development of pedagogical ideas and activity of OO Bogomolets are singled out: the first (1902–1925) – scientific formation (interest in scientific worldview, the creation of scientific schools, began teaching); the second (1925–1934) – active creative search (writing fundamental scientific works on medicine); third (1934–1945) – scientific and organizational and pedagogical activities (creation of laboratories and the Institute of Experimental Biology and Pathology by laboratories, the Institute of Experimental Biology and Pathology

of the People's Commissariat of Health of the USSR, and in 1934 the Institute of Clinical Physiology of the USSR Academy of Sciences) in which unites all medical academics).

Further development was: research of scientific and methodical bases of O. Bogomolets' teaching activity (involvement of students in joint scientific activity, identification and comprehensive support of future doctors).

Updated: definition of the concept of «scientific school», «Bogomol method», «Bogomol style of thinking»; the influence of scientific and pedagogical ideas of O. Bogomolets on the modern scientific activity of the higher medical school in the organization of work of future doctors.

The practical significance of the obtained results of the research is that the factual material of the research is introduced in the textbooks «Pedagogical activity of Bogomolets Oleksandr Oleksandrovykh (1881–1946)» and «Pedagogical views of Bogomolets O. and modern pedagogical education». The main provisions of the dissertation, its results and conclusions can be used in the process of modernization of medical education in Ukraine; be used in the development and teaching of disciplines, special courses and seminars: «History of Pedagogy» and «History of Medicine». The found, systematized and analyzed materials, made generalizations contribute to the objectification of the coverage of the contribution of O. Bogomolets to the development of domestic and world pedagogical knowledge, medical theory and practice.

Keywords: institution of higher education, health, competence, medicine, scientific school, scientific and pedagogical activity, educational process.

Видавництво ОП «ШвидкоДрук»
Адреса: 36 003, м. Полтава, вул. Чорновола, 2^б
Підписано до друку 04.04.2021 р.
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 0,9
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Наклад 100 прим. Зам. № 222
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи підприємця
Серія ВО2 № 414529 від 27.11.2007 р.